

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת מטות, תשס"ח
מספר 766

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"האחיקם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה"

פרשתנו מספרת על בני ראובן ובני גד שפנו למשה לפני כניסת בני ישראל לארץ ישראל וביקשו לקבל את חלקם מעבר לירדן כיוון ש"אָרְצָן מְקַנָּה הוּא וְלַעֲבָדֶיךָ מְקַנָּה" (לב:ד). הסיפור מעלה כמה שאלות: כאשר בני ראובן ובני גד מתחילים להציג את בקשתם לפני משה, הוא קוטע אותם מיד ונוזף בהם קשות על אי-השתתפותם במערכ הצבאי בכיבוש הארץ (לב:ו): "הָאֲחִיקָם יָבֹאוּ לְמִלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה" ?!

מדוע רגז משה על אי-השתתפותם של שני שבטים אלו במלחמה? האם לא היו די חיילים בלעדיהם? הלוא במלחמת מדיין שמתוארת קודם לכן בפרשתנו, משה שולח למלחמה רק 1000 חיילים מכל שבט ("אֶלֶף לַמָּטֵה אֶלֶף לַמָּטֵה לְכָל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלָחוּ לְצִבָּא" [לא:ד]), וסה"כ 12 אלף חיילים בלבד, וכל שאר בני ישראל נשארו בבית, אף שכל שבט מנה רבבות לוחמים! לפיכך, מדוע רגז משה על שני שבטים אלו שמבקשים גם הם להישאר מאחור ולעשות לביתם? יתר על כן, בזמן יציאת מצרים משה עצמו קבע שאין צורך בחיילים: "ה' יִלָּחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִשׁוּן" (שמ' יד:יד). במילים אלה הדגיש משה שהכול תלוי בחסדי הקב"ה ולא במספר החיילים. לכן חזרת השאלה במלוא חומרתה: למה דווקא כאן, במלחמה העתידה על כיבוש הארץ, חשוב בעיני משה שלכל שבט ושבת יהיו נציגים בחיל הכיבוש? חשוב לציין שאי-אפשר לטעון שכעסו של משה נבע מבקשתם של שני השבטים לגור ב"חורץ לארץ". נקודה זו מתבארת אחרי שבני גד ובני ראובן הסבירו למשה שבדעתם להשתתף בלחימה, אלא שלאחר סיום כיבוש הארץ הם רוצים לחזור לגור בעבר הירדן המזרחי, מסיבות כלכליות. כאשר משה שמע את הסברם זה, הוא הסיר לחלוטין את התנגדותו באמרו (לב:כ-כב):

אם-תַּעֲשׂוּן אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה אִם-תִּחְלְצוּ לְפָנַי ה' לְמִלְחָמָה, וְעָבַר לָכֶם כָּל-חַלּוּץ אֶת-הַיַּרְדֵּן לְפָנַי ה' עַד הַיַּרְדֵּן אֶת-אִיְבֹי מִפְּנֵי, וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לְפָנַי ה' וְאַחַר תֵּשְׁבוּ וְהֵייתֶם נְקִיִּים מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל. בזה הדגיש משה שאם שני השבטים ישתתפו במלחמה, אין לו שום התנגדות ("והייתם נקיים") שהם יתנחלו בעבר הירדן המזרחי.

קשה מזה המשך ההאשמה של משה נגד שני השבטים: "כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשִׁלְחֵי אֶתֶם מִקִּדְשׁ בְּרִנְעָ... וְהָיָה קִמְתֶּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תְּרַבּוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים" (לב:ח-יד). מה פשר ההשוואה בין בקשת שני השבטים למעשה המרגלים? הלוא דור המרגלים עבר עברה חמורה מאין כמוה כשמרד בציווי הקב"ה לעלות לארץ ישראל ("וְלָמָּה ה' מְבִיא אֶתְנּוּ אֶל-הָאָרֶץ הַזֹּאת לְנַפְל בְּחָרָב נְשִׁינוּ וְנִטְפְּנוּ יְהִי לְבַז הָלֹא טוֹב לָנוּ שׁוֹב מִצְרָיִמָּה: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשׁוּבָה מִצְרָיִמָּה", [יד:ג-ד]). בניגוד מוחלט לדור המרגלים, בני ראובן ובני גד לא חטאו כלל. הם רק ביקשו לגור בעבר הירדן המזרחי מסיבות כלכליות הגיוניות! ועוד שאלה: כאשר בני ראובן ובני גד הדגישו באוזני משה שאין כוונתם להתחמק מהשתתפות במלחמה, הם אמרו: "וְנִאֲנַחֲנוּ נַחֲלֵץ חֲשִׁים לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (לב:יז). למה הם התחייבו להילחם אפילו לפני יתר השבטים, להיות מעין קומנדו קדמי במלחמה העתידה? למה לא היה די שיבטיחו למלא את חובותיהם במלחמה לא פחות משאר השבטים? מדוע הם ראו צורך להתנדב להיות בקו הקדמי המסוכן? התשובה לשאלות הללו כרוכה בהבדל העקרוני בין חיי בני ישראל במדבר ובין חייהם לאחר כניסתם לארץ ישראל. במדבר היה הכול בגדר נס. האוכל סופק לבני-ישראל יום יום על-ידי נס, המים סופקו גם הם על-ידי נס, ואפילו לבגדיהם ולנעליהם התרחש נס ("שְׁמֹלְתְךָ לֹא בִלְתָּה מֵעֲלֶיךָ וְרַגְלְךָ לֹא בָצְקָה זֶה אֲרַבְעִים שָׁנָה", [דב' ח:ד]). השגחת הקב"ה הייתה גלויה בכל רגע ("וְהָ ה' הִלֵּךְ לְפָנֵיהֶם יוֹמָם בְּעָמֹד עֲנָן

לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ וְלִילָה בְּעַמּוּד אֲשֶׁר לְהָאִיר לָהֶם לְלַכֵּת יוֹמָם וְלִילָה. לֹא-יִמֵּשׁ עַמּוּד הָעֵנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לִילָה לְפָנֵי הָעָם" (ש'מ' יג: כא-כב)).

גם מלחמות בני ישראל במדבר התנהלו בדרך ניסית. הקב"ה בעצמו השמיד את כל צבא מצרים בקריעת ים-סוף: "ה' יִלָּחֵם לָכֶם וְאַתֶּם תִּחְרְשׁוּן". גם הניצחון במלחמה נגד עמלק היה בגדר נס, ככתוב: "כִּי יָדָיו מְשֶׁה יָדוֹ וְנָבֵר יִשְׂרָאֵל" (יו:יא). על פסוק זה כתוב במכילתא (בשלח פרשה א): "וכי ידיו של משה מגברות את ישראל או ידיו שוברות את עמלק? אלא כל זמן שהיה משה מגביה את ידיו כלפי מעלה, היו ישראל מסתכלין בו ומאמינין במי שפיקד את משה לעשות כן והקב"ה עושה להם ניסים וגבורות". ואולם כל הניסים הללו הסתיימו בכניסת בני-ישראל לארץ-ישראל. המן פסק, וכן חדלו ישראל לשנות מבארה של מרים; עמוד הענן חדל להנחותם ביום, וכן עמוד האש בלילה. גם הניצחון במלחמה על יושבי הארץ אמור היה לבוא לא על-ידי נסים אלא במאמץ מלחמתי רגיל, כמובן בסיוע אלוקי. לפיכך מצווה הקב"ה על בני ישראל לשלוח מרגלים לפני כיבוש הארץ, על מנת לבדוק מבחינה צבאית את הדרך הטובה מכולן להתקיף את האויב ("וַיִּדְבֹר ה' ... שְׁלַח-לָךְ אַנְשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת-אֶרֶץ כְּנָעַן" [במ' יג: ב]). לכן בכיבוש הארץ חשוב היה שכל שבט ושבט ישתתף בקרבות, יעזור בלחימה ובהגנה על חיילי השבטים האחרים. סירוב שני השבטים ראובן וגד להשתתף במלחמה עלול היה לסכן את כל שאר החיילים ולפגוע מוראלית ברוח הלחימה, ועל זה רגז משה.

ועוד עניין חשוב יש כאן: איש מבני ישראל לא שכח את הדיווח המפורט של המרגלים בדור הקודם בדבר עצמתו של האויב שניצב מולם במלחמה ("כִּי-עָז הָעָם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצִרּוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם-יְלָדֵי הָעַנְקָא יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ הַנְּגִב וְהַחֲתִי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשְׁבֵי בְּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשְׁבֵי עַל-הַיַּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן" [במ' יג: כח-כט]), ואיש לא שכח שאימות הדיווח המאיים הזה לא איחר לבוא. כאשר דור המרגלים ניסה להילחם בניגוד לצו ה', התוצאות היו נוראות: "וַיִּיָּדָד הָעַמְּלִקִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּהָר הַהוּא וַיַּפּוּם וַיַּכְּתוּם עַד-הַחֲרָמָה" (יד:מה). והנה שוב נדרשו בני ישראל להתחיל במלחמה נגד אותו אויב מסוכן. יש להניח שעצמתו האדירה של האויב עוררה חרדה וחשש בלבו של כל חייל בישראל ממותם של רבים בקרבות.

לכן אילו ראו בני ישראל ששני שבטים אינם משתתפים במלחמה, הם היו עלולים לחשוב שרצוי שגם הם לא ישתתפו במלחמה ולא יסכנו את חייהם. נראה שהיה חשש כבד שאי-השתתפותם של שני השבטים במלחמה עלול לגרום מרד של העם כולו נגד המשך המסע לארץ ישראל, בדיוק כפי שכבר קרה בדור המרגלים. לכן השווה משה את בקשתם של שני השבטים למעשה המרגלים, ואמר להם: "וְלָמָּה [תִּנְוְאוּן] תִּנְיֹאוּן אֶת-לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַבֵּר אֶל-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר-נָתַן לָהֶם ה'. כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשַׁלְּחֵי אֹתָם מִקְדָּשׁ בְּרַנְעֵ לְרֵאוּת אֶת-הָאֶרֶץ" (לב: ז-ח).

עדיין נותרה השאלה האחרונה: מדוע התחייבו שני השבטים לפני משה שהם יילחמו חלוצים לפני כל העם? התשובה היא שעצם כוונתם לחזור לגור בעבר הירדן המזרחי יצרה הבדל ניכר ביניהם ובין שאר העם: שאר השבטים אמורים היו להילחם על ביתם, ואם לא ינצחו במלחמה, לא יהיה להם מקום לגור בו, ואילו בני גד ובני ראובן זכו כבר בבית, ובמלחמה על ביתם מעבר לירדן השתתף כל העם. אולי הם הניחו שמאחר שהם מתנדבים הבאים לעזור לשאר השבטים בכיבוש הארץ, העם ומשה רבנו מנהיגם עלולים לחשוש שמסירותם במהלך הלחימה לא תהיה שלמה, ואולי כשייתקלו באויב מסוכן תיווצר אצלם נטייה טבעית לסגת, היות שהניצחון בקרב אינו חיוני עבורם.

על-מנת למנוע את החשש הזה אצל משה ואצל עם ישראל הדגישו שני השבטים שהם יהיו תמיד בקו הקדמי ("וַיַּחֲלֵץ חַשְׁמֵי לְפָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"). כך לא יהיה ספק לאיש שהשתתפותם במלחמה לא תהיה בגדר של מתנדבים בלבד, אלא הם יהיו שותפים מלאים בכל הסיכונים במהלך הקרבות.

פרופ' נתן אביעזר
המחלקה לפיסיקה